

SODOBNA FOLKLORA MED OTROKI IN MLADOSTNIKI

V šolskem letu 2018/2019 je Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU s pomočjo spletnega vprašalnika izpeljal akcijo zbiranja sodobne folklore med otroki in mladostniki. Vprašalnik je bil po elektronski pošti posredovan prijateljem in znancem z otroki, Ministrstvo za šolstvo in šport in Zavod za šolstvo akcije namreč nista podprla. Ker pa v današnjem času dostop do otrok v izobraževalnih ustanovah ni več prost – za večje zbiralne akcije gradiva je potrebna podpora nadrejenih institucij – in preprost, za vsako dejavnost je treba pridobiti privoljenje staršev ter upoštevati GDPR, smo se odločili za pristop t. i. snežne kepe: na elektronske naslove prijateljev smo poslali prošnjo, da njihovi otroci izpolnijo anketo in jo posredujejo še svojim znancem z otroki, pri čemer smo zagotovili anonimnost odgovorov. Poleg tega smo anketo kljub vsemu razposlali tudi v slovenske osnovne in srednje šole, z obrazložitvijo namena ankete in željo, da učence oziroma dijake z njo seznanijo, o reševanju pa naj se otroci oziroma mladostniki odločajo skupaj s starši.

Odločitev za spletni vprašalnik, in ne za izpolnjevanje anket na papirju, je temeljila na dejstvu, da so današnji mladi zelo spretni na računalniku in spletu ter da jih bomo tako bolj pritegnili k reševanju, kot pa če bi jim poslali poizvedbo na papirju (papir bi verjetno pristal v smeteh). Otroci in mladostniki niso (več) naklonjeni pisanju na roke ter je zanje oddajanje odgovorov po pošti preveč komplicirano. V anketi je bilo 12 vprašanj, povezanih predvsem s kratkimi oblikami slovstvene folklore, z vraževerjem in različnimi praznovanji:

1. Poznaš kakšno uganko? Ali si jih zastavljaš med sabo? Ob kakšni priložnosti jih uporabljaš? Ali si kdaj rišete ob ugankah? Če poznaš kakšno risano uganko, jo, prosim, pošlji na spletni naslov isnzrc.zbiranje@gmail.com ali pa na ISN ZRC SAZU, Novi trg 2, 1000 Ljubljana.
2. Kateri pregovori oz. življenjske modrosti (npr. »Rana ura, zlata ura«) ti najprej padejo na pamet, ko pomisliš nanje? Kje si se jih naučil/a?
3. Napiši kakšen šalji pregovor, rek ali pa šaljiivo spremenjen pregovor/rek (npr. »Delo krepa človeka« namesto pregovora »Delo krepki človeka«), če ga poznaš?
4. Kakšne vice si pripovedujete in kdaj? Prosim, napiši kakšen vic (čim več).
5. Naštej šaljiivo odgovor na kakršnokoli običajno vprašanje, kakršen je na primer »Toliko kot včeraj ob istem

času« na vprašanje »Koliko je ura?« Ob vsakem zapiši, ali ga samo poznaš ali tudi uporabljaš. Kako bi z eno ali nekaj besedami opisal tak odgovor? Zakaj se po tvojem mnenju rabijo taki odgovori in kako vplivajo na pogovor?

6. Napiši kakšen priljubljen citat iz filma ali od kod drugod? Na kratko opiši situacijo, v kakršni se uporablja.
7. Ali uporabljaš kletvice? Če ja, katere?
8. Ali imaš more? Bi jih lahko opisal/a? Česa se bojiš (npr. pajki, duhovi, tatovi itd.)?
9. Ali poznaš kakšno grozljivo zgodbo, ki naj bi se zgodila v tvojem kraju?
10. Ali si vraževeren/na? Če ja, v kaj od vraževerja verjameš? Ali imaš kakšen predmet, besedilo, postopek, ki te štiti ali ti da posebno moč?
11. Kateri so tvoji hobiji? Kako pogosto se ukvarjaš z njimi?
12. Katere praznike praznujete v vaši družini (npr. rojstni dan, god, božič, veliko noč ipd.)? Kako jih praznujete? Opiši za vsakega posebej.

Vprašanja so bila zastavljena tako, da so bili odgovori relativno kratki. Upoštevali smo, da si otroci ne bodo vzeli veliko časa za odgovarjanje.

Na anketo smo dobili 68 odgovorov iz vse Slovenije, od tega so pet anket rešili odrasli (predvidoma učiteljice), ki so namen ankete napačno razumeli in spregledali, da je naslovnik ankete otrok oziroma mladostnik. Po pričakovanju so bili odgovori kratki in so se izogibali opisovanju.

Na anketo je odgovorilo 41,2 odstotka moških in 58,8 odstotka žensk, največje število reševalcev, tj. 23 oziroma 33,8 odstotka, je bilo rojenih leta 2006. Krajevno je bila najbolj zastopana Ljubljana, in sicer je bilo iz nje 19 oziroma 27,9 odstotka anketirancev. Največji delež anketirancev, tj. 77,9 odstotka, je bilo osnovnošolcev.

Vpraševanje po ugankah je razkrilo, da zastavljanje ugank ni aktualno. Čeprav je večina navedla kakšno uganko, med drugim tudi šaljiiva vprašanja, so večinoma navajali, da si med seboj ugank ne zastavljajo, če pa že, je namen ugank večinoma v funkciji šaljenja. Poznavanje risanih ugank je navedlo zgolj 13,2 odstotka, vendar na naslov Inštituta, žal, ni prišla nobena.

Povpraševanje po pregovorih je praviloma prineslo enega ali dva pregovora, ki so se ju spomnili med izpolnjevanjem ankete. Anketiranci so navedli, da so se pregovorov naučili doma ali pa v šoli, nekateri celo v vrtcu. Nekateri

* Saša Babič, dr. literarnih ved, docentka, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje; sasa.babic@zrc-sazu.si.

so kot vir poznavanja pregovorov navedli celo internet ali televizijo. Največkrat navajani pregovori so: »Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade«; »Jabolko ne pade daleč od drevesa«; »Rana ura, zlata ura«; »Brez dela ni jela«.

Med odgovori o šaljivih različicah pregovorov oziroma antipregovorih je bil tudi marsikateri pravi pregovor: »Mladost – norost, čez jarek skače, kjer je most«; »Kdor jezika špara, kruha strada«; »Kdor prvi pride, prvi melje«, kar kaže na pogosto rabo pregovorov v šaljivih kontekstih. Največkrat navajana antipregovora pa sta: »Kdor drugemu jamo koplje, je grobar«; »Kdor visoko leta, je ptič ali letalo/sam vanjo pade«.

Pripovedovanje vicev so otroci in mladostniki povezali z dolgčasom: pripovedujejo si jih, ko jim je dolgčas ali ko nimajo česa početi, predvsem pa so jih povezali s spontanostjo. Teme vicev so vezane večinoma na blondinke, Chucka Norrisa, Janezka in šolski svet.

V navezavi na vice smo povpraševali tudi po šaljivih odgovorih na vsakdanja vprašanja, kot npr. »Koliko je ura?« (»Konj te gura« / »Toliko kot včeraj isti cajt« / »Spat je šla kura« / »Moja je 100 eur, tvoja pa ne vem« / »Pet jajc pa ena kura« / »Še preveč«). Največ različic je podal prav vzorčni primer iz vprašanja, navedli pa so tudi nekaj drugih. Predvsem so v teh odgovorih poudarili vzbujanje humorja, sarkazem in zafrkavanje.

Pri vpraševanju po citatih iz filmov so, pričakovano, navajali citate iz najbolj znanih sodobnih filmov, nekaterih tudi že klasik, kot Gospodar prstanov (»You shall not pass«), Gremo mi po svoje (»O, smo se mal pohecal«), filmi o Jamesu Bondu (»I'm Bond. James Bond«), Harry Potter (»I will go with you«) itd. Citati kažejo na vpliv, ki ga imajo mediji, sploh priljubljeni filmi, na rabo stalnih besednih zvez, ki jih otroci in mladi vnašajo v svojo komunikacijo. Pri poizvedovanju po kletvicah se je pokazalo, da jih otroci poznajo in uporabljajo v enaki meri kot odrasli; kletvice obsegajo tako evfemizme kot tudi besedišče s področja družbenih tabujev (leksika spolnosti). Anketiranci so navajali večinoma najbolj znane kletvice, med drugim velik delež iz anglo-ameriškega jezika, le v enem primeru so bile navedene tudi kletvice iz italijanskega jezika. Rezultat dobro pokaže velik vpliv, ki ga ima v današnji družbi prav anglo-ameriški jezik, verjetno pa bi ob večjem deležu anketirancev z obmejnih območij z Italijo, Avstrijo in Madžarsko ti navajali tudi več kletvic iz sosednjih jezikov.

Pri vpraševanju po morah in vraževerju smo želeli izvedeti več o strahovih, ki se pojavljajo med mladimi in otroki ter po obrambnih sredstvih in predmetih, ki nosijo srečo. Nekateri strahovi se zdijo precej univerzalni, medtem ko so drugi vezani na čas in sodobni svet. Razdelimo jih lahko v štiri skupine: 1) nadnaravni pojavi oziroma bitja: duhovi, demoni, zombiji, pošasti, smrti; 2) živali: pajki, kače, hrošči, piranhe; 3) liki iz filmov: precej sodoben pojav je strah pred t. i. 'ubijalskimi klovnii' oziroma *killer clowns* – gre za motiv iz grozljivke; nekaj anketirancev je navedlo tudi

druge like iz filmov, povečini so jim v spominu ostale podobne iz grozljivk; 4) višina, letenje, tema. Večina otrok je navedla, da niso vraževerni, nekaj jih je napisalo, da verjamejo, da črna mačka, ki prečka cesto, prinaša nesrečo, da pomaga, če trikrat pljuneš na tla ter da je petek 13. nesrečen dan. Kot zaščitne predmete nosijo obeske, verižice ali zapestnice, nič pa niso pisali o drugih predmetih, ki bi prinašali srečo, ali o raznih ritualih (npr. spanje z zvezkom pod blazino za srečo pri testu).

Poizvedovanje po grozljivih zgodbah o domačem kraju ni prineslo veliko odgovorov, pa še ti so bili vezani predvsem na krajo denarja, umore, vendar zgodb anketiranci niso natančneje opisovali. Navajali so le, da poznajo zgodbo o krvavem stegnu, avtu, ki je zgorel, o sosedu, ki je ubila svojega moža in ga skurila v peči, o krajah denarja in otrok, o hiši, ki je zgorela ipd. Ravno zaradi uvodoma že omenjenega pričakovanja kratkih odgovorov se terensko delo pri zbiranju zgodb in večjega nabora gradiva izkaže za še vedno najpomembnejše. Pisanje daljših sestavkov se zdi otrokom preveč časovno potratno in naporno, misel morajo primerno oblikovati, medtem ko pripovedovanje ponuja več svobode tako pri izražanju (upoštevajoč ekspresivno teksturo) kot tudi pri gradnji zgodbe.

Vprašanje o hobijih je pokazalo, da današnji otroci koncept konjička povezujejo z organiziranimi obšolskimi dejavnostmi, kot so glasbena šola, šport, deloma igranje družabnih in računalniških iger. Ko smo npr. otroke neposredno spraševali, ali zbirajo znamke, prtičke, nalepke ipd., je postalo jasno, da je zbirateljstvo še vedno zelo živ hobi, vendar teh dejavnosti otroci ne uvrščajo več med konjičke. Koncept hobija je pri otroku očitno povezan s konstruirano, določeno, organizirano in usmerjeno dejavnostjo, ki ni povezana z osnovnošolskim učnim programom, druge dejavnosti, kot so npr. zbiranje, kotalkanje s prijateljicami, peka sladice ipd. pa očitno razumejo kot vsakdanjo, običajno zapolnitev časa.

Pri vpraševanju o praznovanju različnih praznikov so bili odgovori pričakovani: danes družine praznujejo predvsem rojstne dneve (redko god), božič, novo leto, veliko noč, pust. Za večino praznikov so anketiranci navajali, da jih praznujejo v družinskem krogu ali z bližnjimi prijatelji. V ospredju praznovanja je predvsem druženje ob hrani.

Obravnavani vprašalnik je prvi tovrstni spletni vprašalnik v Sloveniji, ki se posveča izključno sodobno rabljeni folklori med osnovnošolci in srednješolci. Šlo je za poskus zajetja sodobnega gradiva, ki je še živo in je v rabi med šolarji. Veliko tega gradiva so otroci in mladostniki posvojili in med sabo razširili v sodobnem času, nekaj gradiva pa je brezčasnega. Gre za gradivo brez romantičnega pridiha »dediščine babic in dedkov«, gradivo, ki je nastalo pod vplivom medijev in sodobnih dogodkov, kot so npr. vici na temo večjih katastrof, uporaba širše znanih filmskih likov ipd. Zavedali smo se, da lahko zajamemo le manjši del gradiva, brez podpore višjih institucij resen zajem gradiva

po šolah ni mogoč. Poleg tega pa je pomemben del zbiranja gradiva še vedno prisotnost zbiralca na terenu, kar pa je brez pridobljenega projekta in financiranja nemogoče. Spletni vprašalnik bi bilo vsekakor smiselno ponoviti in pri tem upoštevati pomanjkljivosti pričujočega prvega poskusa zajema sodobne šolske folklore, dodati pa tudi nekaj

drugih vprašanj. Dolžina vprašalnika je za ohranjanje pozornosti anketiranca primerna. Vsekakor pa bi morali nekatera vprašanja postaviti bolj jasno oziroma na način, na katerega bi anketiranci odgovarjali s primeri, in ne zgolj z odgovoroma da ali ne. S takimi spletnimi vprašalniki bi pridobili vsaj del v sodobnem času tako živega gradiva.

